

Inleiding

Marieke Winkler & Nina Geerdink

‘Wetenschappers zijn schrijvers.’ Met deze stelling opent het recente handboek *Schrijven voor de wetenschap*.¹ Van blogpost tot uitgebreide boekenseries, van krantenartikel tot specialistisch onderzoeksverslag: vroeger of later mondt het werk van de moderne *homo academicus* uit in teksten. Binnen het palet aan publicatiemogelijkheden voor die teksten nemen tijdschriftartikelen een centrale plaats in. Wetenschappelijke tijdschriften hebben sinds hun ontstaan in de achttiende eeuw een steeds crucialere positie ingenomen voor de disseminatie van kennis die uit onderzoek voortkomt. De algemene drijfveer voor publicaties in zulke tijdschriften is om op relatief korte termijn (tussentijdse) onderzoeksresultaten beschikbaar te stellen voor de wetenschappelijke gemeenschap (en in het licht van *open science* liefst ook voor een veel breder publiek van geïnteresseerden) om op die manier de kennis over het object of onderwerp van studie te vergroten en de discussie erover verder te helpen. Dit is ook de drijfveer van *Nederlandse letterkunde*.

Nederlandse letterkunde werd in 1996 opgericht als onderdeel van een ‘herverkaveling’ van het neerlandistische tijdschriftenlandschap, waarop we hieronder nog nader in zullen gaan. De eerste redactie bestond uit Wiljan van den Akker, Gillis Dorleijn, Wim Gerritsen, Jaap Goedegebuure, Marita Mathijssen, Marijke Meijer Drees en Riet Schenkeveld-Van der Dussen.² Zij presenteerden de doelstelling van het nieuwe tijdschrift als volgt: ‘*Nederlandse letterkunde* [is] bedoeld als een podium voor de vakbeoefening in al haar vormen en facetten.’³ De redactie verwees daarmee niet alleen naar verschillende methoden en onderzoekstradities, maar ook naar de verschillende periodespecialisaties. Doelbewust wilde *Nederlandse letterkunde* een podium bieden aan ‘het volledige spectrum van de Nederlandstalige letterkunde van middeleeuwen tot heden’. De redactie, programmatisch in haar keuze voor de letterkundige neerlandistiek, was hierin vooral pragmatisch: het is goed om op de hoogte te blijven ‘van de ontwikkelingen in de verschillende compartimenten van de letterkunde.’

Verschillende rubrieken moesten deze doelstelling vormgeven: onderzoeksartikelen waarin vakgenoten verslag deden van hun recente bevindingen; beschouwingen waarin onder de titel 'Stand van zaken' recente publicaties over één bepaald onderwerp of één bepaalde benadering werden beschreven en geëvalueerd; en beknopte besprekingen van nieuw verschenen boeken, aanvankelijk geplaatst in de rubriek 'Kortaf', later onder de geijkte titel 'Recensies'. In een vierde rubriek 'Periodiek' werd een overzicht gegeven van neerlandistische letterkundige artikelen die in andere vaktijdschriften verschenen. Na jaargang 1 werd hieraan nog de rubriek 'Grensverkeer' toegevoegd, bedoeld om boeken uit 'aanpalende' wetenschapsgebieden onder de aandacht te brengen.

Sinds de oprichting van het tijdschrift in 1996 is er veel veranderd, zowel op het gebied van academisch publiceren in het algemeen als voor de letterkundige neerlandistiek en het tijdschrift *Nederlandse letterkunde* in het bijzonder. Allereerst valt op dat het vakgebied zoals dat zich manifesteert in Nederland en Vlaanderen een stuk kleiner is dan 25 jaar geleden. De studie kent minder studenten, minder docenten en (dus ook) minder onderzoekers.⁴ Tegelijkertijd zou je kunnen stellen dat het vakgebied ook is verruimd: de disciplinaire grenzen zijn verlegd en opgerekt. Zo zijn periodespecialisten vaker gaan samenwerken met collega's die zich met dezelfde periode bezighouden, maar niet noodzakelijk met (Nederlandstalige) literatuur – een ontwikkeling die weerspiegeld wordt in tijdschriften en jaarboeken als *Madoc*, *De zeventiende eeuw*, *De achttiende eeuw*, *De moderne tijd* en *Early Modern Low Countries*. Ook vindt meer samenwerking plaats met onderzoekers van buiten de letterkunde en worden vruchtbare verbanden aangegaan met niet-geesteswetenschappelijke vakgebieden zoals de rechtswetenschappen, de medische wetenschappen en, recentelijk, de klimaatwetenschappen. Tot slot kan het aanhalen van de band met het middelbaar onderwijs, onder andere via het Meesterschapsteam Nederlands, gezien worden als een verbreding van het werkterrein.

Geografisch valt tevens een duidelijke verruiming van de letterkundige neerlandistiek te signaleren. Reeds in 2004 onderstreepten Frans-Willem Korsten en Ernst van Alphen naar aanleiding van de bijdragen in hun themanummer van *TNTL* over de toekomst van de neerlandistiek het belang van deelname door Nederlands letterkundigen aan het internationale wetenschappelijke debat, waarvoor publiceren in het Engels een voorwaarde is.⁵ Waar deze deelname destijds nog een wens was die voortkwam uit eigen behoeftes aan verbreding en uitdaging, wordt deze tegenwoordig ook nadrukkelijk gestuurd door de onderzoekscultuur en -beoordeling.⁶

Een andere ingrijpende ontwikkeling sinds de jaren negentig is uiteraard de snelle digitalisering. Moest in de tweede jaargang nog uitgelegd worden wat internet is ('Internet is het wereldwijde computernetwerk dat ooit is opgestart als hulpmiddel voor het Amerikaanse ministerie van defensie dat in tijden van nood een communicatiemiddel achter de hand wilde hebben'),⁷ intussen gaan de gesprekken over hoe we duurzaam open access kunnen publiceren en leiden de digitale mogelijkheden ook op dit vlak tot nieuwe samenwerkingen, bijvoorbeeld tussen letterkundigen en programmeurs en *digital humanities*-specialisten.

Al deze ontwikkelingen nodigen uit tot reflectie op de vraag wat de rol is – of wat de rol zou moeten en kunnen zijn – van het wetenschappelijke tijdschrift in de eenentwintigste eeuw. Het 25-jarige bestaan van *Nederlandse letterkunde* vormt een uitgelezen moment om deze vraag op te werpen voor ons eigen vakgebied en tijdschrift. We vroegen daarom verschillende collega's om met de eerste jaargang van *Nederlandse letterkunde* als vertrekpunt te reflecteren op 25 jaar vakbeoefening. Vanuit hun eigen expertise gaan zij in op wat er sindsdien is veranderd en wat niet: welke genres of werken werden bestudeerd? Welke benaderingen werden gehanteerd? Hoe keken vakgenoten in 1996 naar de toekomst van het vak? Zijn die richtingen daadwerkelijk ingeslagen of heeft de vakbeoefening zich een heel andere kant op ontwikkeld? En welke kant zou het in de toekomst op moeten gaan? De artikelen zijn soms beschouwend en inventariserend, soms meer betogend, maar stuk voor stuk zijn het diepteboringen in onze vakgeschiedenis – waar de redactieleden van *Nederlandse letterkunde* zich als peer-reviewers over gebogen hebben. Als zodanig leveren de artikelen in dit jubileumnummer tal van inzichten op voor zowel individuele neerlandici als de Nederlandse letterkunde als collectief en *Nederlandse letterkunde* als tijdschrift.

Om deze diepteboringen te kaderen, presenteren we in het vervolg van deze inleiding allereerst een terugblik op de context waarin het tijdschrift ontstond en zich ontwikkelde (paragraaf 1). Met het gedigitaliseerde archief van *Nederlandse letterkunde* in de DBNL hebben we prachtig materiaal voorhanden om na te gaan hoe de Nederlandse letterkunde zich – binnen de bladspiegel van het tijdschrift – heeft afgetekend.⁸ We voegen de resultaten bij van een grove inventarisatie van de aard en omvang van de afgelopen 25 jaargangen: hoeveel artikelen werden er gepubliceerd, wie waren de auteurs, welke periodes en onderwerpen waren vertegenwoordigd? In paragraaf 2 staan we vervolgens stil bij de inhoud van de artikelen die zijn verzameld in dit nummer en de inzichten die daaruit voortkomen, om ten slotte in paragraaf 3 de vraag op te werpen hoe het tijdschrift *Nederlandse letterkunde* in de toekomst zijn voordeel kan doen met deze inzichten.

1. Een nieuw letterkundetijdschrift

Uitgeefgeschiedenis

Tot 1995 vonden artikelen op het gebied van de Nederlandse taal- en letterkunde elkaar gebroederlijk in de tijdschriften *De nieuwe taalgids* (1907-1995), *Forum der Letteren* (1960-1995) en *Spektator* (1971-1995). De verschillende deelgebieden waren begin jaren negentig echter zodanig uit elkaar gegroeid, dat behoefte ontstond aan een eigen wetenschappelijk forum, net zoals *Queeste* (1994) even daarvoor al opgericht was vanuit de behoefte aan een apart platform voor de middeleeuwse letterkunde in de Nederlanden.⁹

Over hoe de 'herverkaveling', zoals het in die tijd genoemd werd, eruit zou moeten zien, voerden de verschillende redacties al enige tijd gesprekken.¹⁰ Zij kwamen in 1995 tot het volgende besluit: *De nieuwe taalgids* en *Spektator* zouden per 1 januari 1996 samengaan om zich vervolgens direct te splitsen in *Nederlandse taalkunde* en *Nederlandse letterkunde*, uitgegeven door Martinus Nijhoff te Groningen. Literatuurwetenschappelijke artikelen zouden vanaf dat moment een plek krijgen in *TvL. Tijdschrift voor Literatuurwetenschap* (1996-1998, enkele jaren later nog kortstondig voortgezet als *Jaarboek voor Literatuurwetenschap*, 2001-2004). Dit tijdschrift vond een onderdak bij Amsterdam University Press.¹¹ Het nieuwe tijdschrift *Armada*, uitgegeven door de Wereldbibliotheek, bood vanaf 1995 dan weer ruimte aan onderzoek op het gebied van de wereldliteratuur.¹²

Fig. 1 Omslagontwerpen van *Nederlandse letterkunde* bij achtereenvolgens Martinus Nijhoff, Van Gorcum en AUP

Tot 2000 verscheen *Nederlandse letterkunde* vier keer per jaar bij Martinus Nijhoff. Vanaf de vijfde jaargang verhuisde het tijdschrift naar uitgeverij Van Gorcum te Assen. Het kreeg een nieuw omslagontwerp en aangepaste lay-out die duidelijker moesten representeren waar de redactie voor stond:

Nederlandse Letterkunde als het moderne forum voor de wetenschappelijke vakbeoefening in haar totaliteit. Historische en moderne letterkunde, volwassenen- en jeugdliteratuur, geschiedschrijving en interpretatie, beproefde en recente benaderingen, overzichten en onderzoek-in-uitvoering, et cetera – voor alle mogelijke deelterreinen staan de inmiddels vertrouwde rubrieken artikelen, stand van zaken, grensverkeer, kortaf en periodiek ruimschoots open.¹³

In 2008 werd besloten de frequentie van vier nummers per jaargang terug te brengen naar drie. Ook werd een substantiële verhoging van de abonnementsgelden doorgevoerd.¹⁴ Het bericht 'Van de uitgever' dat deze veranderingen aankondigde, probeert hoopvol te klinken, maar maakt zonder meer duidelijk dat de tijden veranderd waren:

Zowel redactie als uitgever willen *Nederlandse Letterkunde* als wetenschappelijk publicatieplatform ook in de toekomst behouden. Daarom is in samenspraak met, en met financiële ondersteuning van de Nederlandse Taalunie een model ontwikkeld waarbij het tijdschrift levensvatbaar blijft, en tegelijkertijd de hoeveelheid wetenschappelijke informatie niet wordt ingeperkt.

De gedrukte versie van het tijdschrift blijft bestaan. Hoewel het aantal afleveringen teruggaat van vier naar drie blijft de totale omvang van de artikelen op jaarbasis minstens gelijk. Alle rubrieken worden exclusief in de webomgeving uitgebracht.¹⁵

Die laatste opmerking heeft betrekking op het feit dat vanaf dat moment de recensies uitsluitend online werden gepubliceerd en niet meer werden afgedrukt in het papieren tijdschrift.¹⁶ Dit zou zo blijven tot 2014, toen *Nederlandse letterkunde* werd overgenomen door Amsterdam University Press (AUP).

Een andere verandering die in 2008 werd doorgevoerd is dat de onderzoeksartikelen een Engelstalig abstract kregen. Dit lijkt direct ingegeven door de voortschrijdende digitalisering: de nummers worden vanaf dan online doorzoekbaar en raadpleegbaar en de Engelstalige abstracts vergroten de

(internationale) vindbaarheid. De uitgever verwachtte overigens heel wat van het online publiceren:

Een bijkomend voordeel van de digitale versie is dat het nu mogelijk wordt elementen op te nemen die niet in de gedrukte versie zouden passen. Men kan hierbij denken aan bijvoorbeeld kleurenfoto's, facsimile's, geluidsbestanden, en uitgebreide vragenlijsten gebruikt bij experimenten. Het nieuwe product heeft zo een evidente meerwaarde boven de vertrouwde traditionele vorm.

De genoemde prijsverhoging wordt hiermee in verband gebracht:

Om deze aantrekkelijke mogelijkheden te financieren zijn wij genoodzaakt geweest de abonnementsprijzen substantieel te verhogen. De hier gepresenteerde vernieuwing van *Nederlandse Letterkunde* vergt immers een investering die door alle partijen die belang hebben bij het tijdschrift moet worden gedragen, wil het tijdschrift zijn positie als vooraanstaand Nederlandstalig wetenschappelijk publicatieplatform handhaven en versterken.¹⁷

Het lijkt erop dat Van Gorcum toch moeite heeft gehad het tijdschrift in de lucht te houden. In 2014 verhuisde *Nederlandse letterkunde* naar AUP. De transfer voltrok zich ogenschijnlijk geruisloos: in het eerste nummer dat bij AUP verscheen, wordt geen melding gemaakt van de overstap.¹⁸ De lezer kan niettemin hebben gemerkt dat er iets veranderd was, want het omslagontwerp en de lay-out werden wederom aangepast, naar de vormgeving die het tijdschrift tot op heden heeft en die in lijn is met de huisstijl voor tijdschriften van AUP.

Bijdragen en auteurs

Op basis van onze inventarisatie van de afgelopen 25 jaargangen kunnen we enkele uitspraken doen over de omvang en invulling van *Nederlandse letterkunde*. Voor de inventarisatie hebben we de eerdergenoemde rubrieken aangehouden: 'artikelen', 'stand van zaken', 'kortaf', 'periodiek' en 'grensverkeer'. Vanaf het derde nummer uit jaargang 8 (2003) verdwijnen de rubrieken periodiek, grensverkeer en stand van zaken. Elk nummer bestaat vanaf dat moment uit onderzoeksartikelen en recensies (deze laatste achtereenvolgens onder de noemer 'kortaf', 'recensies' en 'boekbesprekingen'). De reductie van rubrieken heeft invloed op de scherpe daling in aantallen bijdragen die in onderstaande figuur te constateren is, maar er is ook sprake van een

afname van het aantal onderzoeksartikelen op zichzelf, dat na 22 artikelen in de eerste jaargang tussen 1997 en 2006 schommelt tussen de 15 en 20 artikelen per jaargang, maar na 2008 niet meer boven de 15 uitkomt. Het terugbrengen van de frequentie van 4 nummers per jaar naar 3 nummers per jaar in 2008 lijkt dus wel degelijk invloed gehad te hebben op het totale aantal artikelen op jaarbasis. Gemiddeld verschijnen er tussen 2008 en 2020 zo'n 12 artikelen per jaargang.

Jaargang	artikelen	kortaf/ recensies	periodiek	stand van zaken	grensverkeer	totaal
1/1996	22	25	4	4	-	55
2/1997	19	27	4	4	4	58
3/1998	21	20	3	3	4	51
4/1999	16	32	3	2	4	57
5/2000	18	15	4	2	2	41
6/2001	19 + 5 korte reflecties	11	3	2	3	38 (43)
7/2002	20	13	2	-	-	35
8/2003	16	15	1	1	-	33
9/2004	19	9	-	-	-	28
10/2005	20	10	-	-	-	30
11/2006	19	3	-	-	-	22
12/2007	13	3	-	-	-	16
13/2008	16	12	-	-	-	28
14/2009	13	2	-	-	-	15
15/2010	11	7	-	-	-	18
16/2011	13	8	-	-	-	21
17/2012	13	11	-	-	-	24
18/2013	11	7	-	-	-	18
19/2014	13	8	-	-	-	21
20/2015	12	11	-	-	-	23
21/2016	9	5	-	-	-	14
22/2017	11	11	-	-	-	22
23/2018	15	4	-	-	-	19
24/2019	15	14	-	-	-	29
25/2020	9	15	-	-	-	24
totaal	383	298				

Bij deze aantallen vallen twee kanttekeningen te plaatsen. Allereerst hebben we niet gekeken naar de omvang van de artikelen (blijven deze gelijk of worden ze misschien langer naarmate we dichterbij de eigen tijd komen?). De indruk is dat in de eerste jaargangen de omvang van artikelen nogal kon wisselen, terwijl we van de laatste jaargangen kunnen zeggen dat auteurs

vaak aan het maximale aantal van 10.000 woorden raken. Zo is de omvang van jaargang 1 (1996) en jaargang 24 (2019) bijvoorbeeld nagenoeg gelijk (411 pagina's *versus* 419 pagina's). Een andere kanttekening is dat we geen zicht hebben op de kopij die misschien wél is binnengekomen, maar werd afgewezen bijvoorbeeld omdat de peer-review procedure in de loop der jaren is aangescherpt. Of er minder kopij was, kunnen we op basis van deze cijfers niet met zekerheid zeggen. Wat we wel weten is dat het terugbrengen van de verschijningsfrequentie in de eerste plaats de exploitatiekosten drukte, iets waar Van Gorcum op aandrong. Daarnaast speelde mee dat deze ingreep een welkome spreading van het redactiewerk betekende.

De terugloop van het aantal recensies, dat in de eerste jaargangen steevast (ruim) boven de 20 ligt, is nog veel sterker dan de terugloop van artikelen: vanaf 2000 verschijnen zelden meer dan 10 recensies, en in verschillende jaargangen is sprake van slechts 2, 3 of 4 recensies. Het gemiddelde aantal recensies per jaargang ligt vanaf 2000 op 9. Het verschijnen van minder besprekingen is tussen 2000 en 2012 overigens een breder gevoeld probleem. Zo vormt het feit dat 'te veel studies uit de neerlandistiek [...] onbesproken' blijven de reden voor de redactie van *TNTL* om in 2012 het digitale platform *Boekbeoordelingen* op te richten. Het is moeilijk nagaan wat de sterke terugloop precies veroorzaakte. Werden uitgevers terughoudender in het versturen van recensie-exemplaren waardoor er actievere recensieredactie moest worden gevoerd? Verschenen er simpelweg minder studies? Aannemelijk is dat het schrijven van recensies überhaupt minder aantrekkelijk werd gevonden, omdat ze nauwelijks nog meetelden als onderzoeksoutput en het publiceren van peer-reviewed (Engelstalige) onderzoeksartikelen steeds zwaarwegender werd.¹⁹

De afgelopen 25 jaar publiceerden in *Nederlandse letterkunde* 365 verschillende auteurs. Het gaat om 213 mannen (58%) en 152 vrouwen (42%). Sommige auteursnamen keren geregeld terug: Van den Akker, Dorleijn, Kemperink, Konst, Laan, Meijer Drees, Schenkeveld-Van der Dussen. Met name in de rubriek 'kortaf' blijken er enkele trouwe recensenten die allen verbonden waren (of nog zijn) aan de Utrechtse vakgroep: Anten, Gelderblom, Van der Poel, Stolk, Wackers. Tot slot valt over het auteursbestand nog op te merken dat het in de beginjaren van het tijdschrift allerm minst ongebruikelijk was dat redactieleden zelf artikelen in het tijdschrift publiceerden: het is geen toeval dat onder de terugkerende auteursnamen verschillende redacteurs van het eerste uur zijn.²⁰ We zien dit gebruik over de jaren geleidelijk afnemen, hoewel redactieleden wel nog steeds regelmatig optreden als 'gastredacteur' van een themanummer.

Periodes

Nederlandse letterkunde beoogt, zo schreef de eerste redactie, 'het volledige spectrum van de Nederlandstalige letterkunde van middeleeuwen tot heden' te dekken. Dit voornemen heeft er niet toe geleid dat alle periodes ook even sterk vertegenwoordigd zijn in het tijdschrift. Wanneer we de inventarisatie bekijken en nagaan over welke periodes de onderzoeksartikelen handelen (nota bene: bij het inventariseren van de periodes zijn de recensies en andere rubrieken niet meegenomen), valt een duidelijk accent op de moderne tijd te signaleren. Zo'n 67% van de artikelen gaat over dat tijdvak (negentiende eeuw en daarna). Accenten liggen daarbinnen op het *fin de siècle*, het interbellum en de postmoderne periode. Artikelen op het gebied van de historische letterkunde beslaan in totaal 26%, waarbij de vroegmoderne letterkunde bij benadering in 15% en de middeleeuwse letterkunde in zo'n 11% van de artikelen object van studie is. Tot slot hebben we een kleine 7% kunnen labelen als niet-periode specifiek, in deze gevallen gaat het vaak om methodische artikelen maar ook om diachroon ingestoken onderzoek.²¹ Die laatste categorie zien we met name in de recente jaargangen naar voren komen.

De relatief kleine vertegenwoordiging van de historische letterkunde is niet stabiel door de tijd heen. Voor de middeleeuwse letterkunde geldt dat deze in de recentere jaargangen steeds meer uit het zicht verdwenen is. In de jaargangen tot en met 2005 is de medioneerlandistiek redelijk consequent vertegenwoordigd. Na 2005 – waarin een themanummer verschijnt over het *Antwerps liedboek* – komt de medioneerlandistiek eerder incidenteel aan bod. Die ontwikkeling loopt parallel aan de toename van internationaal, interdisciplinair onderzoek binnen de medioneerlandistiek.

De vertegenwoordiging van de vroegmoderne letterkunde kent een grilliger patroon. De periode is goed vertegenwoordigd in de eerste vier jaargangen (1996-1999), daarna neemt ze soms meer en soms minder plek in. In de jaargangen 2014 en 2015 is de vroegmoderne letterkunde bijvoorbeeld geheel afwezig, terwijl in 2013 nog een uitgebreid themanummer verscheen over 'Literatuur, geschiedschrijving en ideologie 1600-1815'. Dit lijkt een patroon te zijn: vroegmodernisten weten *Nederlandse letterkunde* na 2000 niet zo goed te vinden met individuele artikelen, maar zij dragen wel bij aan historische themanummers of themanummers die een diachroon perspectief exploreren.

Benaderingen

In de jaren negentig, wanneer *Nederlandse letterkunde* wordt opgericht, woedt de discussie over literatuurgeschiedschrijving volop. Stonden wetenschappers in de vroege jaren tachtig nog argwanend tegenover de literatuurhistorie, in de late jaren tachtig begint het tij snel te keren.²² In 1990 bracht Ton Anbeek zijn *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur tussen 1885 en 1985*, in 1993 verschijnt *Nederlandse literatuur, een geschiedenis* onder redactie van Riet Schenkeveld-Van der Dussen, in 1996 gevolgd door *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990* van Frans Ruiter en Wilbert Smulders, het jaar waarin ook de voorbereidingen voor de Taaluniereeks *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* plaatsvinden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de literatuurhistorische benadering alsook het reflecteren op de (on)mogelijkheden van de literatuurgeschiedschrijving ruim vertegenwoordigd zijn in *Nederlandse letterkunde*. Verschillende themanummers behandelen de problematiek, waaronder nummer 1999/2 over 'De Noord- en Zuidnederlandse poëzie tussen 1900 en 1940: autonomie en interactie', nummer 2008/2 over 'Literatuurgeschiedenis en de toekomst van het onderzoek' (naar aanleiding van *Een nieuw vaderland voor de muzen*), nummer 2018/3, 'Impulsen voor het literatuuronderwijs', en recenter nummer 2020/1 over 'Auteurs en verdiensten door de eeuwen heen'.

Deze themanummers reflecteren ontwikkelingen in de literatuurgechiedschrijving zelf. Zo zien we bijvoorbeeld dat de focus verschuift van poëtica naar een functionalistische benadering waarbij 'de canon voorbij' als leidraad geldt en er meer nadruk komt te liggen op lange, historische lijnen, continuïteit en traditie in plaats van op breuken en revoluties. Zo valt naast de historische benadering een duidelijke gerichtheid op de actualiteit op, waarbij historische teksten opnieuw en anders worden gelezen in het licht van actuele maatschappelijke debatten. Verschuivingen in genrevoorkeuren lijken er ook te zijn: de aanvankelijk grote aandacht voor theaterteksten lijkt wat te zijn afgenomen, waar tegenover staat dat die voor 'gebruiksliteratuur' zoals reisdocumenten, dagboeken en brieven juist is toegenomen; en waar het accent binnen de modern letterkundige bijdragen aanvankelijk duidelijk lag bij de poëzie, daar gaat de hedendaagse blik vaker uit naar proza.

Naast de literatuurgeschiedenis vormt het institutionele onderzoek een duidelijke rode draad in *Nederlandse letterkunde*. Daaronder verstaan we het onderzoek dat in de jaren negentig 'empirische literatuurwetenschap' werd genoemd, maar ook receptieonderzoek, waaronder het onderzoek naar literaire kritiek. In tegenstelling tot het literatuurhistorische onderzoek dat zich voor een belangrijk deel manifesteert in themanummers, vinden we

dit type onderzoek veeleer terug in losse artikelen (onder andere van Van Boven, Van Dijk, De Glas, Janssen, Laan, Verboord).

In het onderzoek van Erica van Boven wordt een institutionele benadering gecombineerd met een andere goed vertegenwoordigde benadering in *Nederlandse letterkunde*, namelijk die van de genderstudies. Die focus komt ook terug in verschillende themanummers, van het door Maaike Meijer samengestelde 'Gender en canonvorming' (1997/3), overigens een nummer met enkel vrouwelijke auteurs, tot aan het recentere 'Mannelijkheid in de Nederlandse literatuur' (2019/2), samengesteld door Saskia Pieterse en Sven Vitse. Waar het themanummer uit 1997 een palet aan benaderingen presenteert om mechanismen van in- en uitsluiting te bestuderen – van ideologiekritiek en receptieonderzoek tot discoursanalyse – en daarbij de noodzaak van inventarisatie en herinterpretatie benadrukt (waardoor ook de zelfbewuste creatie van een traditie van vrouwelijk auteurschap in de Nederlandse literatuur kan worden blootgelegd), daar richt het themanummer uit 2019 zich met name op stereotypering en kiest het duidelijk voor een ideologiekritische invalshoek.

Overigens worden lang niet alle bijdragen aan *Nederlandse letterkunde* ingebed in een specifieke benadering. Door de jaren heen is er altijd óók ruimte geweest voor artikelen die nieuw inzicht bieden in literaire teksten, al dan niet gestuurd door theoretische concepten, of voor artikelen die vooral een ontsluitende functie vervullen doordat ze auteurs, werken of fenomenen bespreken die nog niet eerder doorgedrongen waren tot de Nederlandse literatuurgeschiedenis, zoals Schenkelveld-Van der Dussens artikel over de 'minor poet' Dirk Schelte.²³

Bij dit alles valt op dat *Nederlandse letterkunde* eerder een brede dan een smalle definitie van literatuur hanteert en in toenemende mate de grenzen van de discipline opzoekt. Ook hier is een blik op enkele themanummers illustratief: er zijn themanummers gemaakt over essayistiek, met bijdragen van essayisten (2001/4), en over de biografie (2017/3), inclusief een hele reeks recensies van recente biografieën, en in 2018 verscheen er zowel een themanummer op het gebied van de *medical humanities* (2018/1) als een nummer over de toekomst van het middelbaar literatuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen (2018/3).

De bijdragen in dit jubileumnummer gaan nader in op de wijze waarop de hiergenoemde dominante onderzoekslijnen en tendensen zich verder hebben ontwikkeld. Daarnaast laat dit nummer zien dat er ook verschillende *andere* wegen werden ingeslagen (het poëtica-onderzoek is tegenwoordig bijvoorbeeld nagenoeg afwezig) en wordt duidelijk welke onderwerpen en benaderingen zich in de afgelopen 25 jaar als nieuw hebben aangediend.

2. 25 jaar vakbeoefening

In dit jubileumnummer zijn twee soorten bijdragen opgenomen: naast vakinhoudelijke diepteboringen naar een specifiek thema, zijn drie meer beschouwelijke artikelen opgenomen over (de relatie tussen) het tijdschrift, de wetenschappelijke vakbeoefening en de Nederlandse letterkunde buiten de universitaire muren. We openen het jubileumnummer met deze beschouwingen.

In het eerste artikel, van Erwin Mantingh en Marijke Meijer Drees, wordt het ‘Ten geleide’ uit het eerste nummer van *Nederlandse letterkunde* kritisch tegen het licht gehouden. Naar aanleiding van de constatering dat het schoolvak Nederlands in het ‘Ten geleide’ volledig afwezig was, staan Mantingh en Meijer Drees uitgebreid stil bij de ontwikkelingen in de relatie tussen academische neerlandistiek en het schoolvak, en roepen zij er uiteindelijk toe op het tijdschrift structureel open te stellen voor meer vakdidactische bijdragen, zodat ook docenten uit het middelbaar onderwijs de weg naar *Nederlandse letterkunde* weten te vinden.

De bijdrage van Nelleke Moser behandelt de vaste rubriek ‘Periodiek’ uit de beginjaren van *Nederlandse letterkunde* (1996-2003). Als auteur van het eerste uur geeft Moser een inkijkje in de opkomst en ondergang van deze rubriek, die ze enerzijds plaatst in een lange traditie van ‘tijdschrift rubrieken’ en anderzijds confronteert met de alternatieven die hiervoor ontstaan zijn door de opkomst van de digitale en sociale media. Een analyse van de vorm en inhoud van de signalementen uit ‘Periodiek’ werpt een verrassende blik op de ontwikkelingen in het vakgebied en stelt de vraag op scherp hoe tegenwoordig een corpus artikelen ‘relevant voor neerlandici’ eigenlijk moet worden afgebakend.

Het artikel van Bertram Mourits, waarmee het beschouwende drieluik afgesloten wordt, draait om de relatie tussen vak en ‘buitenwereld’. Mourits is met beide werelden goed bekend omdat hij na een promotie in de moderne letterkunde zijn loopbaan buiten de academie heeft voortgezet, eerst in de uitgeverwereld, nu als Hoofd Collecties bij het Literatuurmuseum. Naar aanleiding van zijn persoonlijke ervaringen en herlezing van meerdere artikelen uit de eerste jaargang van het tijdschrift constateert Mourits dat de samenleving ondertussen, net als de wetenschap, meer oog heeft gekregen voor canoniseringsprocessen, waardoor niet-canonieke werken en auteurs steeds vaker in de aandacht kunnen komen te staan.

Als Mourits optimistisch gestemd is over de aandacht voor marginale groepen in het tijdschrift *Nederlandse letterkunde* en bij uitbreiding het vak, heeft dat vooral te maken met de aandacht voor gender in de eerste

jaargang. Inderdaad zagen we naar aanleiding van de eerste jaargang aanleiding om twee auteurs te vragen in vakinhoudelijke bijdragen in te gaan op gendergerelateerde kwesties. Lisa Demets vertrekt vanuit Dieuwke van der Poels bijdrage aan de eerste jaargang over het publiek van een middeleeuws 'vrouwenboek' en laat zien hoe onderzoek naar de rol van vrouwen in de middeleeuwse literaire cultuur interacteert met methodologische en theoretische ontwikkelingen op het gebied van lezersonderzoek en intersectionaliteit. Intersectionaliteit is ook een kernwoord in het artikel van Feike Dietz, die voorstelt het genderonderzoek uit te breiden door gender en leeftijd aan elkaar te koppelen, zoals dat internationaal al gebeurt binnen de zogenaamde *girlhood studies*. Op het kruispunt van *gender* en *age* wordt niet alleen het corpus opengebrouwen (in haar zoektocht naar teksten waarin meisjes optreden of worden geadresseerd voelt Dietz zich een 'schatgraver') maar kunnen ook nieuwe vragen worden gesteld over de representatie van vrouwelijk schrijverschap.

Tegelijkertijd zijn er ook groepen auteurs en corpora nog opvallend afwezig in de eerste jaargang – en dat is aanleiding voor Liesbeth Minnaard om in te gaan op de thema's van interculturaliteit en post-/kolonialisme. Inderdaad leidt deze invalshoek tot een veel kritischer standpunt: Minnaard neemt de magere vertegenwoordiging van deze thema's, niet alleen binnen de eerste jaargang, maar ook in de vierentwintig jaargangen die volgen, als uitgangspunt voor een reflectie op 'de monoculturele focus en oogverblindende witheid van de letterkundige neerlandistiek meer in het algemeen'. Ze eindigt haar bijdrage met de belangrijke oproep om de ideologie van kleurenblindheid, waarbinnen witte privileges buiten beeld blijven, te verruilen voor ras-kritisch onderzoek naar de gelaagdheid van Nederlandse diversiteit, *inclusief* witheid.

Een ander artikel dat niet geschreven is naar aanleiding van de *aan-* maar juist vanwege de *afwezigheid* van een bepaalde thematiek, is de bijdrage van Mike Kestemont over de impact van digitalisering op het vakgebied, met speciale aandacht voor de medioneerlandistiek. Hij maakt daarbij onderscheid tussen impact van digitale media op de onderzoeksinfrastructuur, de publicatiecultuur en de onderzoeksmethodiek. Refererend aan de generatie-theorie van William Strauss en Neil Howe is Kestemonts artikel een warm pleidooi voor het met gebruikmaking van digitale mogelijkheden duurzaam bewaren van de (digitale en niet-digitale) erfenis van vorige generaties neerlandici, zodat we deze ook weer door kunnen geven.

Aandacht voor digital humanities is er ook in het artikel van Tim Vergeer, over de ontwikkelingen in het onderzoek naar vroegmodern toneel. Vergeer relateert de mogelijkheden die digitale tools bieden aan vernieuwingen in

het veld zoals de incorporatie van de ‘History of Emotions’, het betrekken van de opvoeringspraktijk bij het onderzoek, en de toegenomen aandacht voor het internationale karakter van het Nederlandse toneel uit de vroeg-moderne tijd alsook de interactie tussen toneel en actualiteit (toen en nu). Dit zijn overigens vernieuwingen waar Vergeer al in de eerste jaargang van *Nederlandse letterkunde* aanzetten voor ziet. De artikelen die destijds over toneel handelden – en dat waren er nogal wat – behandelen vergelijkbare thema’s, maar vanuit andere uitgangspunten en met andere methodes.

Ook andere dominante tendensen in het hedendaagse onderzoek kunnen verbonden worden aan artikelen uit de eerste jaargang. Zo gaat Marjolein Hogenbirk naar aanleiding van de artikelen van Wim Gerritsen en Soetje Oppenhuis de Jong over de *Lancelotcompilatie* na hoe het zogenaamde ‘Velthemprobleem’ sinds de jaren negentig is benaderd door codicologen en letterkundigen. Ze laat zien hoe de ‘material philology’ intussen, dankzij digitale hulpmiddelen en de samenwerking met historici, is aangevuld met nieuwe inzichten over het bredere literaire netwerk waarin Van Velthem verkeerde, maar ook hoe de materiële verschijningsvorm in dit recentere onderzoek toch steeds het centrale vertrekpunt blijft.

Helleke van den Braber neemt een artikel van Marita Mathijssen over literaire subsidies in de negentiende eeuw als startpunt voor een beschouwing over het huidige mecenaatsonderzoek. Hierin tekenen zich, aldus Van den Braber, vier richtingen af die allen cirkelen rond de vraag naar de relatie tussen kunstenaar en samenleving, en de vraag naar het maatschappelijke draagvlak voor investeringen in cultuur. Met die vragen beweegt het mecenaatsonderzoek zich niet alleen op het gebied van de letterkunde of literatuurwetenschap, maar evengoed op dat van de cultuursociologie en onderzoek naar beleid en de culturele economie.

Frans-Willem Korsten en Inger Leemans nemen uit de eerste jaargang het artikel ‘Holland en de Hollanders in de zeventiende-eeuwse beeldvorming’ van Marijke Meijer Drees als startpunt voor een reflectie op beeldvormingsonderzoek in de neerlandistiek. Zij geven niet alleen een schets van de opkomst en ontwikkeling van dit type onderzoek in de naoorlogse periode – dat overigens een belangrijke impuls bleek voor het kijken naar teksten ‘voorbij de canon’, waaronder jeugdliteratuur, reisverhalen en gelegenheids-gedichten –, maar formuleren ook punten van kritiek op basis waarvan zij een alternatieve, ‘integrale’ benadering presenteren. Deze benadering, die mentaliteiten wil verbinden aan materie, ecologie en economie en zich daarbij richt op de affectieve huishouding rond nationale beeldvorming, demonstrenen Korsten en Leemans aan de hand van een analyse van het iconische beeld van de windmolen.

Een pleidooi voor integratie onderneemt ook Kim Schoof in haar bijdrage over het onderzoek naar autobiografische literatuur. Ze laat zien hoezeer het genre heeft moeten vechten voor serieuze wetenschappelijke aandacht en hoe verschillende benaderingen steeds al te zeer gescheiden naast elkaar hebben bestaan. Schoof betoogt dat het definitief tijd is om auteursgerichte en lezersgerichte aanpakken bij elkaar te brengen om tot een gecombineerde methode te komen – waarbij tevens inspiratie kan worden gehaald uit de bestaande biografiestudies, de historische interesse in egodocumenten en de *posture*-analyse ontwikkeld binnen de literatuursociologie – willen we beter grip krijgen op de wijze waarop hedendaagse auteurs biografie en fictie vermengen.

Mathijs Sanders gaat na welke wetenschappelijke intenties ten grondslag lagen aan het allereerste artikel uit *Nederlandse letterkunde*, ‘Over de geschiedschrijving van de moderne Nederlandse poëzie. Problemen, getallen, suggesties’ van Wiljan van den Akker en Gillis Dorleijn. Hij laat zien hoe het bronnengedreven onderzoek ‘van onderop’ – later door onder meer de *middlebrow*-studie verder uitgebouwd – de literatuurstudie vernieuwd heeft en nog steeds vernieuwt dankzij de aandacht die het vraagt voor gebruiksliteratuur en literaire cultuur in brede zin.

Waar Sanders het artikel van Van den Akker en Dorleijn gebruikt als inspiratiebron om nieuwe benaderingen en praktijken in de literatuurgeschiedschrijving te signaleren, daar zet Kila van der Starre zich in haar bijdrage over poëzie juist af tegen ditzelfde artikel. Van der Starre laat zien hoe de uitgangspunten die Van den Akker en Dorleijn hanteerden precies haaks staan op hedendaagse tendensen, zoals ze het in de titel van haar bijdrage verwoordt: ‘Van top-down, boekcentrisch, exclusief en autonomistisch, naar bottom-up, mediabreed, inclusief en heteronomistisch.’ Van der Starre onderstreept daarmee nog eens wat ook Dietz, Minnaard, Korsten & Leemans, Schoof en Sanders in hun bijdragen demonstreren: voorbij de canon en de geijkte namen ligt nog een schat aan bronnen te wachten op serieuze letterkundige aandacht.

Als iets blijkt uit de bijdragen aan dit themanummer dan is het wat ons (huidige redactieleden van *Nederlandse letterkunde*) betreft enerzijds dat het jubilerende tijdschrift evident een belang dient als onderdeel van het vak, anderzijds dat er werk aan de winkel is om dat belang te kunnen blijven dienen. De ontwikkelingen binnen de Nederlandse letterkunde als vakgebied gaan razendsnel en zijn complex, net als die in het publicatieland-schap, en daarmee is ook de rol van het tijdschrift complex. Wij willen deze inleiding afsluiten met een korte reflectie op de meer en minder expliciete aanbevelingen die in de verschillende bijdragen gedaan worden aan het adres

van de redactie van *Nederlandse letterkunde*, in relatie tot de observaties die voortgekomen zijn uit onze grove inventarisatie van de bijdragen aan het tijdschrift door de jaren heen. Deze aanbevelingen gaan voor een groot deel over de *reikwijdte* van het tijdschrift: wat hoort er allemaal thuis in een wetenschappelijk tijdschrift over Nederlandse letterkunde? Daarnaast levert het themanummer aanbevelingen op met betrekking tot de *toegankelijkheid* en de *institutionele inbedding*: voor wie is het tijdschrift precies bedoeld, en welke consequenties heeft dat voor vorm, taal, en beschikbaarheid?

3. Tot slot: voor de toekomst

Nederlandse letterkunde hanteert blijkens de inventarisatie en bijdragen aan dit nummer in toenemende mate een breed, open begrip van wat 'letterkunde' is, en wat 'Nederlands' is. Net zoals het domein van de Nederlandse letterkunde ruimer is geworden en uitgebreid is richting onder andere *middlebrow*- en *Young Adult*-literatuur, richting non-fictie en boekencultuur in brede zin, zo zijn ook de onderzoekers naar Nederlandse letterkunde niet meer persé 'Nederlands letterkundigen': zij zijn net zo goed cultuurwetenschappers, literatuursociologen, of onderzoekers van gender- of mediastudies. Zoals Inger Leemans al in 2004 opmerkte in het themanummer van *TNTL* over de toekomst van de neerlandistiek, zet dit de vraag naar de grenzen van de (letterkundige) neerlandistiek op scherp: waarom niet de deuren helemaal openzetten en aanhaken bij andere disciplines, vroeg ze destijds, of beter nog, alle taal- en letterenstudies verenigen in een breed opgezet onderwijs- en onderzoeksinstituut 'Geschiedenis en cultuur'?²⁴ De enigszins provocatieve vraag naar de grenzen van de discipline – in dit nummer overigens ook expliciet gesteld door Helleke van den Braber – onderstreept dat de disciplinaire specialisering binnen de letterkunde sinds de jaren negentig weliswaar verder is doorgevoerd, getuige bijvoorbeeld de ontwikkeling van de medioneerlandistiek die eigen (internationale) publicatiekanalen kent, maar ook dat het vakgebied zich nauwelijks nog beperkt tot taal- of disciplinegrenzen.

Zo bezien vallen in *Nederlandse letterkunde* specifiek de toenaderingsinitiatieven op tussen periodespecialisten onderling. Deze worden enerzijds aangezwengeld door de in de openingsparagraaf genoemde institutionele ontwikkelingen (de inkrumping van het vakgebied maakt samenwerking nu eenmaal onontbeerlijk), anderzijds zijn ze te begrijpen als logisch gevolg van de zojuist genoemde bredere belangstelling van de literatuuronderzoeker. In de toekomst zien we die toenaderingsinitiatieven alleen maar

toenemen, gevoed als ze worden door contemporaine maatschappelijke discussies zoals die rond inclusiviteit, diversiteit, globalisering, klimaat en gezondheid, alsook de belangrijker wordende vraag hoe literatuur – ook de historische – reageert op actuele ontwikkelingen. Zoals Mourits terecht signaleert: ‘Op dit moment is literatuurgeschiedenis vooral een manier van kijken naar de actuele (literaire) werkelijkheid geworden.’ Dit roept tevens de vraag op waar de grenzen liggen van een open literatuurbegrip: wordt literatuur in de toekomst vooral functionalistisch gelegitimeerd en niet meer zozeer als belangwekkend cultuurerfgoed op zich? En wat betekent zo’n literatuurbenadering voor de bestaande literairhistorische verhalen en overzichten?

Naar aanleiding van dit nummer vragen we ons tevens af: welke lange lijnen zijn er niet alleen door de literatuurgeschiedenis, maar ook door de vakgeschiedenis te trekken? Binnen de vakgeschiedenis blijkt het denken in breuken soms nog behoorlijk hardnekkig en daarom moeten we hier misschien evengoed de vraag stellen hoe beeldvorming en praktijk zich tot elkaar verhouden. Een terugkeer naar de bronnen kan ook in dit geval verhelderen en nieuwe perspectieven openen. Neerlandici zijn slecht in het behouden en doorgeven van de erfenis van de vorige generaties, zo stelt Kestemont in dit nummer. Met hem onderschrijven we dan ook dat hier een rol is weggelegd voor tijdschriften als *Nederlandse letterkunde* door duurzame, vrije toegankelijkheid tot haar archieven te waarborgen en actief aandacht te vragen voor de eigen geschiedenis. Dit jubileumnummer hoopt daar alvast aan bij te dragen.

Grotere toegankelijkheid komt in nog twee aanbevelingen prominent naar voren. Zo pleiten Mantingh en Meijer Drees ervoor dat *Nederlandse letterkunde* de status van Gold Open Acces zou moeten krijgen, opdat ook docenten uit het middelbaar onderwijs – als lezers én als auteurs – toegang krijgen tot het tijdschrift. Van die toegang zal echter alleen gebruikt gemaakt worden als we het zwaartepunt van het tijdschrift nadrukkelijker richting vakdidactiek verleggen, waarbij we misschien niet alleen het middelbaar maar ook het eigen, academisch onderwijs onder de loep zouden moeten nemen.

Het is een aanbeveling die ogenschijnlijk op gespannen voet staat met de aanbeveling die niet alleen Mantingh en Meijer Drees, maar ook Korsten en Leemans doen, als zij stellen dat we de vakdiscussie niet alleen in het Nederlands moeten voeren. Nederlands letterkundigen zouden volgens Korsten en Leemans ambitieuzer mogen zijn, door niet alleen de internationale trends te volgen maar die ook actief mede te vormen, in de eerste plaats door in het Engels te publiceren. Het geeft te denken. Nummer 2000/3 was een themanummer gewijd aan de Zuid-Afrikaanse literatuur

en bevatte bijdragen in het Zuid-Afrikaans. Misschien zou meertaligheid – want naast Engels kunnen we natuurlijk ook aan bijvoorbeeld Duitse of Franse bijdragen denken – geen uitzondering moeten zijn, maar veeleer een normale praktijk? Het genoemde nummer over Zuid-Afrikaanse literatuur maakt tot slot duidelijk dat de reikwijdte van *Nederlandse letterkunde* ook opvallende en soms pijnlijke hiaten vertoont: de Zuid-Afrikaanse letteren blijven onderbelicht in de meeste nummers van het tijdschrift, net als de Vlaamse, Friese, Caraïbische en Nederlands-Indische literatuur – en dan hebben we nog niet eens de literaturen in de streektaalen in overweging genomen.²⁵ De oproep van Minnaard drukt ons wat dat betreft met de neus op de feiten.

Wil *Nederlandse letterkunde* werkelijk een podium zijn voor iedereen die met lees- en schrijfcultuur bezig is, een podium ook waar de letterkunde daadwerkelijk ‘in de volle breedte’ voor het voetlicht komt, dan dienen we actief met zojuist gepostuleerde vragen rond reikwijdte en representativiteit aan de gang te gaan, zowel formeel-institutioneel als inhoudelijk. Wat dat betreft is de *homo academicus* nog lang niet uitgeschreven. We kijken uit naar alle nieuwe artikelen, recensies en misschien wel bijdragen aan verkennende, nieuwe rubrieken die we nu nog niet kunnen voorzien maar waarin de gesignaleerde tendensen van *crossover*, kruisbestuiving en samenwerking verder worden uitgedacht en concreet worden vormgegeven. Dit nummer vormt daartoe wat ons betreft een prachtig en rijkgeschakeerd startschot.

Ten slotte: ondanks dat corona ieders agenda overnam, was de respons op onze uitnodiging voor dit jubileumnummer overweldigend. Bovendien hebben de zittende redactieleden nog nooit meegemaakt dat zoveel auteurs zich zo netjes aan de deadlines wisten te houden. We zien dit vooral als een teken van betrokkenheid bij de studie van de Nederlandse letterkunde: terugkijken om vooruit te komen. We danken alle auteurs voor dit panorama en de beloftevolle blik op de toekomst van ons vak.

Bijlage 1 Redactiesamenstellingen

door Jan Rock

Jaargang:	'96	'97	'98	'99	'00	'01	'02	'03	'04	'05	'06	'07	'08	'09	'10	'11	'12	'13	'14	'15	'16	'17	'18	'19	'20	'21
Wiljan van den Akker	X	X	X	X	X	X									X	X	X	X	X	X						
Gillis Dorleijn	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X					
W.P. Gerritsen	X	X	X																							
J.L. Goedegebuure	X	X																								
Marita Mathijssen	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X																
Marijke Meijer Drees	S	S	S	S	S	S	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			
Riet Schenkeveld-van der Dussen	X	X	X	X	X	X	X																			
Paul Wackers		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X						
Dick van Halsema			X	X	X	X	X	X	X																	
Ben Peperkamp						X	S	S	S	S	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X				
Mathijs Sanders								X	X	X	S	S	S	S	S	S	S	S	X	X	X					
Lut Missinne											X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Tom Sintobin															X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	
Nina Geerdink																			S	S	S	S	S	X	X	
Youri Desplenter																			X	X	X	X	X	X	X	
Jan Rock																				X	X	X	X	X	X	
Lars Bernaerts																						X	X	X	X	
Esther Op de Beek																						X	X	X	X	
Marieke Winkler																						X	X	X	X	
Gaston Franssen																							S	S	S	
Anna Dlabáčová																								X	X	

S = redactiesecretaris

Bijlage 2a Abonnementsprijzen

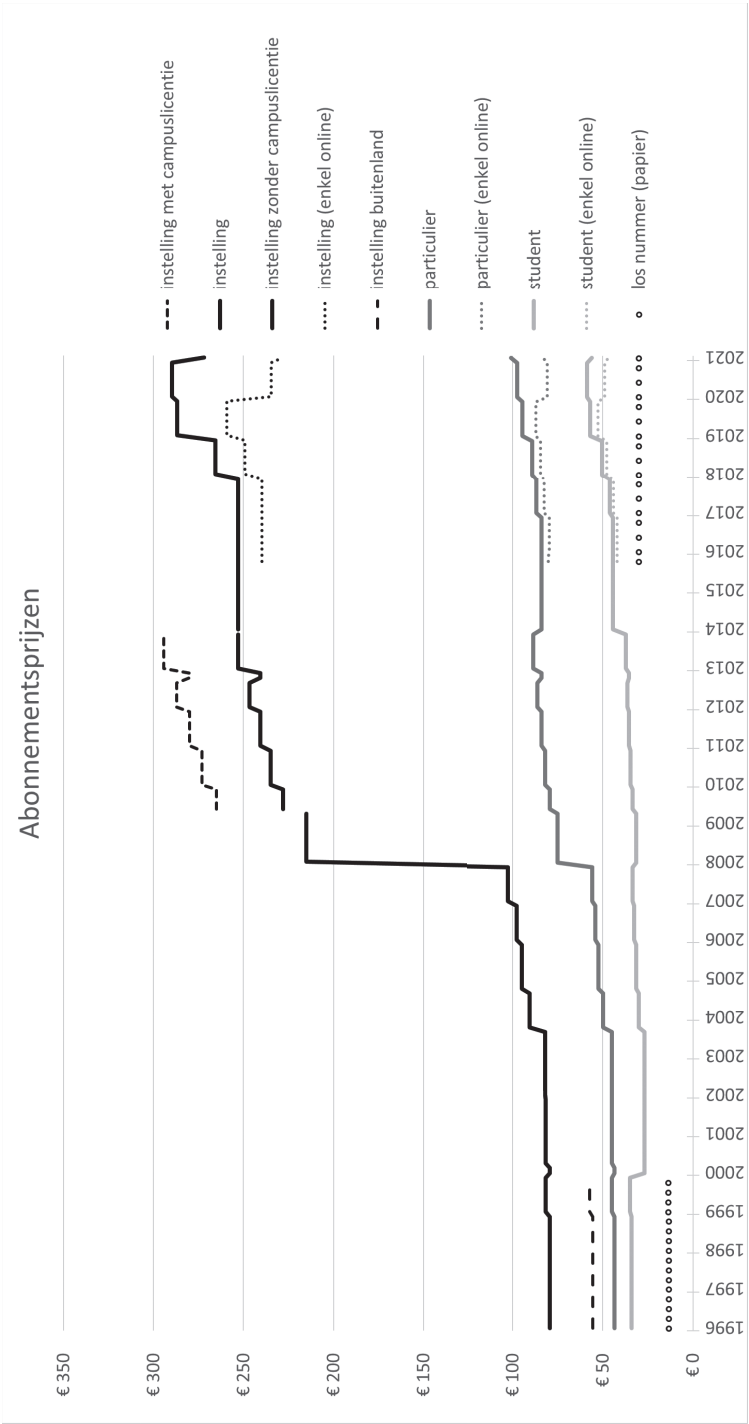
door Jan Rock

In deze lijst zijn de nummers opgenomen waarin gewijzigde abonnementsprijzen staan vermeld. Voor jaargangen zonder prijs-wijziging is het eerste nummer opgenomen. In de grafiek (bijlage 2b) zijn de prijzen uit elk nummer van alle jaargangen verwerkt.

jg/nr	datum	instelling					particulier		student		los nr.
			buitenland	zonder campus- licentie	met campus- licentie	enkel online		enkel online		enkel online	
1/1	1996	NLG 175,00	NLG 122,50				NLG 96,00		NLG 75,00		NLG 29,00
2/1	1997	NLG 175,00	NLG 122,50				NLG 96,00		NLG 75,00		NLG 29,00
3/1	1998	NLG 175,00	NLG 122,50				NLG 96,00		NLG 75,00		NLG 29,00
4/1	1999	NLG 180,00	NLG 126,00				NLG 99,00		NLG 77,00		NLG 30,00
5/1	jan 2000	NLG 175,00					NLG 96,00		NLG 59,50		
5/2	mei 2000	NLG 180,00					NLG 99,00		NLG 59,50		
6/1	jan 2001	NLG 180,00					NLG 99,00		NLG 59,50		
7/1	feb 2002	€ 82,00					€ 45,00		€ 27,00		
8/4	dec 2003	€ 90,50					€ 49,90		€ 29,90		
9/4	dec 2004	€ 95,00					€ 52,50		€ 31,50		
10/1	jan 2005	€ 95,00					€ 52,50		€ 31,50		
11/1	feb 2006	€ 97,85					€ 54,10		€ 32,50		
12/1	feb 2007	€ 102,75					€ 55,75		€ 33,50		
13/1	jun 2008	€ 215,00					€ 75,00		€ 31,50		

jg/nr	datum	instelling	particulier				student		los nr.
			buitenland	zonder campus- licentie	met campus- licentie	enkel online	enkel online	enkel online	
14/2	sep 2009			€ 228,00	€ 265,00		€ 79,50	€ 33,50	
15/1	mrt 2010			€ 234,75	€ 273,00		€ 82,00	€ 34,50	
16/1	mrt 2011			€ 240,60	€ 279,80		€ 84,10	€ 35,40	
17/1	feb 2012			€ 246,75	€ 287,00		€ 86,25	€ 36,25	
17/3	dec 2012			€ 240,60	€ 279,80		€ 84,10	€ 35,40	
18/1	jan 2013			€ 252,95	€ 294,25		€ 88,50	€ 37,25	
19/1	2014	€ 252,95					€ 84,00	€ 44,50	
20/3	2015	€ 252,95				€ 239,65	€ 84,00	€ 44,50	€ 29,95
21/1	2016	€ 252,95				€ 239,65	€ 84,00	€ 44,50	€ 29,95
22/1	2017	€ 252,95				€ 239,66	€ 86,95	€ 45,95	€ 29,95
23/1	2018	€ 265,60				€ 249,24	€ 89,15	€ 50,44	€ 29,95
24/1	2019	€ 286,77				€ 259,21	€ 94,50	€ 57,05	€ 29,95
25/1	2020	€ 289,64				€ 234,60	€ 97,34	€ 58,76	€ 29,95
26/1	2021	€ 272,00				€ 228,00	€ 101,00	€ 56,00	€ 29,95

Bijlage 2b Abonnementsprijzen

Noten

1. Janssen & Van der Deijl (2019).
2. Zie **Bijlage 1** voor een overzicht van de samenstelling van de achtereenvolgende redacties tijdens de afgelopen 25 jaar.
3. Redactie (1996), 1.
4. Het dalen van de studentenaantallen is overigens een trend die vanaf 1979 wordt ingezet: in het ‘topjaar’ 1979 studeerden in Nederland 4677 studenten Nederlands; zie Viskil (1998), 45. In de afgelopen 25 jaar is het aantal eerstejaars Nederlands afgenomen van zo’n 600 tot zo’n 200 per jaar (sinds 2016 lijkt dat aantal van 200 eerstejaars te stabiliseren); KNAW (2019), 7-8.
5. Korsten & Van Alphen (2004), 294-295. Frans of Duits zouden ook kunnen, uiteraard, maar dat is voor de meeste neerlandici een grotere stap dan die naar het Engels.
6. Waarbij overigens recent een tegengeluid is te horen: zo kan publiceren in de eigen taal in het kader van valorisatie in toenemende mate rekenen op waardering. Zie bijvoorbeeld het *position paper* ‘Ruimte voor ieders talent’ (2019) via www.nwo.nl, laatst geraadpleegd 28-10-2021.
7. Vaessens (1997), 75.
8. Op dit moment zijn de eerste 21 jaargangen, tot en met 2016, te raadplegen via DBNL. De jaargangen 2017-2019 zijn vrij toegankelijk via de website van AUP. Alleen voor de recentste jaargangen is een (institutioneel) abonnement noodzakelijk om de artikelen te kunnen raadplegen, vanwege het Green OA-model waarin *Nederlandse letterkunde* gepubliceerd wordt.
9. Een gemeenschappelijk platform voor de taal- en letterkunde werd door de redacties als ‘uit de tijd’ beschouwd; zie *De nieuwe taalgids* (1995), 377 en de noot van de redactie bij *Nederlandse letterkunde* (1996), nummer 1. Zie verder de bijdragen van Nelleke Moser en die van Marijke Meijer Drees & Erwin Mantingh in dit nummer.
10. Zie *De nieuwe taalgids* (1995), 377.
11. Zie Wilholt (1995-1996).
12. Zie Van den Broek (1995-1996).
13. Redactie (2000), 1.
14. Voor particuliere abonnees ging het abonnementsgeld omhoog van €55,75 naar €75,-, institutionele abonnees zagen hun kosten meer dan verdubbelen: van €102,75 naar €215,-. Voor een overzicht van alle abonnementsgelden zie **Bijlage 2**.
15. [anoniem] (2008), 1.
16. Dat heeft bij de overstap naar AUP in 2014 nog tot problemen geleid: de online verschenen recensies waren enige tijd ‘zoek’ en dus niet raadpleegbaar. Ondertussen zijn ook de online verschenen recensies via DBNL of Ingenta te raadplegen, alleen voor jaargang 13 (2008) zijn ze niet teruggevonden; zie het overzicht ‘recensies’ in *Nederlandse letterkunde* 13 (2008), nummer 4.
17. [anoniem] (2008), 1.

18. Er zijn vanuit AUP in de eerste jaren wel brieven naar de abonnees verstuurd om reclame te maken voor het vernieuwde fonds van taal- en letterkundige tijdschriften. Daarin werd ook stilgestaan bij bijzonderheden rond het tijdschrift *Nederlandse letterkunde*. Ook de overstap zelf zal in zo'n brief gemarkeerd zijn.
19. In 2001 werd bijvoorbeeld neerlandistiek.nl opgericht als open access peer-reviewed wetenschappelijk tijdschrift, zie <https://neerlandistiek.nl/archief/>. In 2010 zag het eerste Engelstalige, peer-reviewed tijdschrift voor Nederlandstalige literatuur, *Journal for Dutch literature*, het licht.
20. Zie **Bijlage 1**.
21. Aantallen: modern (257); vroegmodern (58); middeleeuwen (42); niet-periode specifiek (21) + diachroon (5).
22. Gelderblom & Musschoot (2017), 19.
23. Van Luxemburg merkt in 1995 op wanneer hij de productie van 24 jaar *Spektator* overziet: 'De narratologie raakt bijna vergeten; de aandachttrekkers zijn literatuurgeschiedenis, literaire kritiek en empirische literatuurwetenschap.' Van Luxemburg (1995), 282.
24. Leemans (2004), 312.
25. Zoals uit het overzicht van redactiesamenstellingen in **Bijlage 1** blijkt, was de redactiesamenstelling in eerste instantie ook zeer Nederlands. Voor wat betreft de vertegenwoordiging van Vlaanderen is daar sinds het aantreden van Lut Missinne in 2007 wel veranderingen in gekomen. Op dit moment bestaat de redactie uit 5 Vlamingen en 5 Nederlanders.

Literatuur

- [anoniem], 'Van de uitgever', in: *Nederlandse letterkunde* 13, 1, 2008, 1.
- Broek, Jacandra van den, 'Armada bevaart 's werelds letteren. Een nieuw tijdschrift voor wereldliteratuur', in: *Voors* 14, 1995-1996, 51-55.
- Gelderblom, Arie Jan en Anne Marie Musschoot, *Ongeziene blikken. Geschiedenis van de Nederlandse literatuur – nabeschouwing*. Amsterdam, Bert Bakker, 2017.
- Janssen, Daniël en Lucas van der Deijl, *Schrijven voor de wetenschap. Academisch redeneren, structureren, formuleren en reviseren*. Bussum, Coutinho, 2019.
- Korsten, Frans-Willem en Ernst van Alphen, 'Hoe verder? Toekomstperspectieven in de studie van de Nederlandse letterkunde', in: *TNTL* 120, 4, 2004, 289-297.
- KNAW, *Nederlands verdient meer. Hoe de aantrekkelijkheid van de studie te vergroten*. 2019, <https://www.knaw.nl/nl/actueel/publicaties/nederlands-verdient-meer>.
- Leemans, Inger, 'Vrouwen en kinderen eerst? Enkele overdenkingen over de toekomst van de neerlandistiek', in: *TNTL* 120, 4, 2004, 309-324.
- Luxemburg, Jan van, 'Spektator. Een geschiedenis van de algemene literatuurwetenschap', in: *Spektator* 24, 1995, 270-289.

- Redactie, 'Aan de abonnees', in: *De nieuwe taalgids* 88, 1995, 377.
- Redactie, 'Ten geleide', in: *Nederlandse letterkunde* 1, 1, 1996, 1.
- Redactie, 'Voorwoord', in: *Nederlandse letterkunde* 5, 1, 2000, 1.
- Salö, Linus, *The Sociolinguistics of Academic Publishing. Language and the Practices of Homo Academicus*. Basingstoke, Palgrave MacMillan, 2017.
- Viskil, E., *Wat unbidan we nu? Naar een raad voor de neerlandistiek*. Den Haag, Sdu Uitgevers, 1998.
- Wilholt, Nanske, 'Spanningsveld of eilandenrijk', in: *Vooy's* 14, 1995-1996, 62-64.

Over de auteurs

Marieke Winkler is universitair docent letterkunde aan de faculteit Cultuurwetenschappen van de Open Universiteit. Haar onderzoek richt zich op de ontwikkeling van de literatuurstudie in Nederland in het licht van de *history of the humanities* en op de kennisuitwisseling tussen (heden-daagse) literatuur en andere kennisdomeinen. Samen met Marjolein van Herten coördineert zij de Onderzoeksgroep 'Imagines of the Future City: Envisioning Climate Change and Technological Cityscapes Through Contemporary Speculative Fiction'. Recent redigeerde zij mede de bundel *Nooit meer dansen? De veilige stad in tijden van pandemie* (2021).

E-Mail: marieke.winkler@ou.nl

Nina Geerdink is universitair docent vroegmoderne Nederlandse letterkunde aan de Universiteit Utrecht. Haar onderzoek richt zich onder andere op (vrouwelijk) auteurschap, gebruiksliteratuur en patronage. Recent rondde zij een NWO-veniproject af over de verdienmodelijkheden van vroegmoderne auteurs. Voor *Nederlandse letterkunde* maakte zij in 2020 met collega's een themanummer over dit onderwerp waarin programmatisch een diachroon perspectief gehanteerd wordt.

E-Mail: n.geerdink@uu.nl